

Giełda Nord Pool działająca na skandynawskim rynku energii (obejmującym Norwegię, Szwecję, Finlandię i Danię)

Opis rynku skandynawskiego

Rynek skandynawski grupujący Norwegię, Szwecję, Finlandię i Danię działa wspólnie jako połączony rynek energii elektrycznej. Łączna populacja tych czterech krajów przekracza 25 mln mieszkańców. Łączne końcowe zużycie energii przekracza 400 TWh (421 TWh w 2007 roku), a łączna moc zainstalowana we wszystkich źródłach wytwórczych wynosi ok. 95 tys. MW. Dla porównania Polska z liczbą mieszkańców 38 mln posiada źródła wytwórcze o łącznej mocy zainstalowanej 35 tys. MW, a łączne końcowe zużycie energii elektrycznej w 2007 roku wyniosło ok. 116 TWh.

Struktura wytwarzania energii elektrycznej w Skandynawii jest następująca: 53% - El. wodne, 21% - El. jądrowe, 21% - El. ciepłe, 5% - El. odnawialne (pozostałe oprócz wodnych). Struktura finalnej konsumpcji energii elektrycznej w Skandynawii jest następująca: 45% - przemysł, 22% - handel i usługi, 29,5% - gospodarstwa domowe, 3,5% - rolnictwo. Rynek jest w 100% otwarty co oznacza, że każdy podmiot i każdy obywatel ma pełną swobodę wyboru sprzedawcy energii.

Opis giełdy Nord Pool

W 1996 roku Norwegia i Szwecja utworzyły wspólny rynek energii i założyły giełdę Nord Pool z siedzibą w Oslo w Norwegii (później z oddziałami we wszystkich krajach skandynawskich). W 1998 roku rynek skandynawski został rozszerzony o Finlandię a w 1999 roku o zachodnią Danię (półwysep Jutlandzki). Pozostała część Danii została w pełni zintegrowana z rynkiem skandynawskim w 2000 roku. Grupa kapitałowa Nord Pool składa się w chwili obecnej z giełd: Nord Pool ASA i Nord Pool Spot AS. Nord Pool ASA jest giełdą terminową i jest własnością operatorów systemów przesyłowych: Statnett (Norwegia) i Svenska Kraftnet (Szwecja) po 50% akcji każdy. Z kolei giełda „spot” - Nord Pool Spot AS jest własnością 4 operatorów systemów przesyłowych – Statnett (Norwegia), Svenska Kraftnet (Szwecja), Fingrid (Finlandia) oraz Energinet (Dania), po 25% akcji każdy.

Z grupą kapitałową giełd Nord Pool współpracują ściśle następujące podmioty będące obecnie własnością amerykańsko-skandynawskiej grupy kapitałowej Nasdaq OMX: Nord Pool Clearing ASA (będący izbą rozliczeniową dla całego skandynawskiego rynku energii), Nord Pool International AS (będący giełdą prowadzącą rynek uprawnień do emisji CO₂ oraz oferującą instrumenty rynkowe związane z energią na rynku Niemiec i Holandii, powiązanych połączeniami kablowymi ze Skandynawią) oraz Nord Pool Consulting AS (oferujący usługi

konsultingowe podstawowo dla wszystkich podmiotów z rynku skandynawskiego, ale też dla wszystkich innych zainteresowanych podmiotów z całego świata).

Giełda Nord Pool Spot AS prowadzi rynek energii elektrycznej z fizyczną dostawą na obszarze wszystkich 4 krajów tworzących wspólny rynek skandynawski. Rynek ten składa się z dwóch segmentów: Rynku Dnia Następnego (Elspot) i Rynku Dostosowawczo-Bilansującego Dnia Bieżącego (Elbas). Podstawowa płynność na rynkach Elspot i Elbas została wymuszona początkowo przez obowiązkową sprzedaż, za pośrednictwem giełdy energii w ramach tzw. ograniczeń systemowych (pomiędzy strefami cenowymi w Norwegii) oraz pomiędzy poszczególnymi krajami tworzącymi rynek skandynawski. (Od roku 2010 również w Szwecji wprowadzone będą 3 strefy cenowe). Zastosowane tutaj rozwiązanie rynkowe to tzw. „market splitting”, czyli podział całego obszaru rynkowego na strefy cenowe w ramach jednej giełdy. Również energia elektryczna będąca przedmiotem importu lub eksportu z sąsiadującymi krajami jest objęta obowiązkiem obrotu za pośrednictwem giełdy Nord Pool Spot (na chwilę obecną z wyłączeniem połączeń kablowych Polska – Szwecja i Norwegia - Holandia). Tutaj, z kolei, zastosowanym rozwiązaniem rynkowym jest tzw. „market coupling”, czyli połączenie giełdowych rynków energii w sąsiadujących krajach. Te rozwiązania rynkowe zapewniły giełdzie Nord Pool Spot ok. 30% udział w rynku w stosunku do zużycia końcowego energii w Skandynawii. Rozwiązania te miały przede wszystkim na celu wyeliminowanie niepożądanych zjawisk polegających na osiągnięciu przez niektóre podmioty nieuzasadnionych korzyści finansowych w wyniku wykorzystania ograniczeń technicznych w przesyłce energii pomiędzy strefami cenowymi, jak również uniemożliwienie wyprowadzania zysków za granicę w wyniku nierynkowych transakcji importowo/eksportowych przez największych graczy działających na sąsiadujących ze sobą krajowych rynkach europejskich.

W celu przeciwdziałania nieuczciwym praktykom rynkowym (jak również unikaniu podatków) dwa lata temu rząd Szwecji (w pozostałych krajach skandynawskich konsolidacja pionowa nie występuje) wymusił na pionowo skonsolidowanych firmach energetycznych (pod groźbą ich podziału) obowiązek 100% obrotu energią elektryczną pomiędzy podmiotami powiązаныmi poprzez giełdę Nord Pool. Spowodowało to, że udział transakcji giełdowych w rynku z fizyczną dostawą energii w stosunku do całkowitego zużycia końcowego przekroczył 70%.

Udziały procentowe wolumenów transakcyjnych energii elektrycznej w poszczególnych segmentach rynku z dostawą fizyczną przedstawiają się obecnie (2008 rok) następująco:

- Rynek Dnia Następnego (Elspot) - 69,8% (ok. 294 TWh)
- Rynek Elbas - 0,3%
- Kontrakty dwustronne - 29,9%

Dla porównania obroty na Rynku Dnia Następnego na Towarowej Giełdzie Energii S.A. w 2008 roku wyniosły 2,11 TWh, co przy uwzględnieniu różnicy w wielkości tych rynków (rynek skandynawski jest większy 3,62 razy niż rynek polski) stanowi wielkość 38,5 razy mniejszą od obrotów na Nord Pool Spot w tym okresie. Obie giełdy posługują się podobną technologią i mają analogiczne produkty. W roku 2009 na TGE wprowadzono kontrakty terminowe, co podniosło wolumen obrotów do ok.,4% konsumpcji finalnej.

Giełda terminowa Nord Pool ASA prowadzi rynek kontraktów terminowych na energię elektryczną typu futures rozliczanych finansowo. W ramach rynku kontraktów terminowych oferowane są kontrakty o terminach do 6 lat naprzód dla okresów: doby, tygodnia, miesiąca i roku. Łączny obrót kontraktami terminowymi finansowymi w roku 2007 wyniósł 1059,9 TWh i był prawie 3,7 razy większy niż obrót na rynku giełdowym z fizyczną dostawą Elspot. Natomiast łączny obrót kontraktami terminowymi na rynku skandynawskim w 2007 roku był ok. 2 razy większy, wliczając w to kontrakty OTC (dwustronne). W latach o dużej zmienności zapasów wody w Skandynawii (będącej podstawowym „paliwem” dla energetyki) obroty kontraktami terminowymi kilkunastokrotnie przewyższały obrót na rynku z dostawą fizyczną energii.

Podstawowe zalety handlu poprzez giełdę to:

- Zawieranie transakcji zawsze po aktualnej cenie rynkowej
- Gwarantowana przejrzystość cen i wiarygodne informacje rynkowe przekazywane wszystkim uczestnikom w tym samym czasie
- Koszty poszukiwania partnera handlowego są równe „zero”
- Produkty dostosowane do indywidualnych potrzeb uczestników
- Sprzedający nie ponosi ryzyka strony przeciwnej

Rozliczeniami wszystkich transakcji na obu giełdach oraz większości transakcji dwustronnych na rynku energii zajmuje się izba rozliczeniowa Nord Pool Clearing ASA. Podstawowe korzyści dla uczestników izby rozliczeniowej to:

- Izba rozliczeniowa jest jedyną stroną transakcji dla każdego uczestnika
- Izba „nettuje” wszystkie rozliczane transakcje każdego uczestnika
- Depozyty zabezpieczające są minimalizowane i wyznaczone w odniesieniu do pozycji „netto” każdego uczestnika
- Korelacja wszystkich ryzyk rynkowych przez izbę redukuje wysokość wymaganych depozytów
- Izba rozliczeniowa gwarantuje pełne rozliczenie zawartych transakcji przez każdego uczestnika
- Izba zapewnia obiektywność, zaufanie, anonimowość, terminowość i efektywność rozliczeń

Nadzór nad rynkiem

Nadzór nad zorganizowanym terminowym rynkiem energii oraz rozliczeniami pełni Minister Finansów Norwegii w odniesieniu do Nord Pool ASA i Nord Pool Clearing ASA udzielając odpowiednio: licencji dla giełdy instrumentów pochodnych oraz dla izby rozliczeniowej. Bezpośredni nadzór operacyjny nad tymi podmiotami pełni Norweski Urząd Nadzoru Finansowego. Z kolei nadzór nad zorganizowanym rynkiem Energii elektrycznej z fizyczną dostawą pełni Minister ds. Ropy Naftowej i Energetyki udzielając giełdzie Nord Pool Spot AS licencji na organizację trans-granicznego rynku energii oraz Norweski Urząd Regulacji Wody i Energetyki udzielając Nord Pool Spot AS licencji na organizację fizycznego rynku energii elektrycznej. Dodatkowo w strukturze obu giełd działa niezależna jednostka organizacyjna pod nazwą Nadzór Nad Rynkiem (Market Surveillance), która monitoruje na bieżąco zachowania rynku i jego uczestników, czuwa nad przestrzeganiem ustalonych zasad funkcjonowania rynku oraz zasad publikacji istotnych informacji rynkowych a także przygotowuje odpowiednie raporty z funkcjonowania rynków i działań ich uczestników, które są przekazywane do instytucji nadzorujących rynki oraz prezesów zarządu odpowiednich firm – uczestników rynku wymienionych w tych raportach.

Członkami obu giełd jest 420 podmiotów wliczając w to: bezpośrednich członków giełdy, członków rozliczających i ich klientów. Wśród tych podmiotów znajduje się ponad 250 wytwórców. Rynek skandynawski jest rynkiem rozdrobnionym, udział największego wytwórcy – firmy Vattenfall wynosi ok. 15% w podsektorze wytwarzania w całej Skandynawii (w samej Szwecji ok. 50%). Z tego też powodu, a także z powodu bardzo dużej płynności rynku giełdowego i jego ciągłego nadzoru, spekulacja cenowa jest praktycznie niemożliwa. Rynek skandynawski jest wzorowym rynkiem konkurencyjnym. Wynika to przede wszystkim z dużego rozdrobnienia uczestników rynku, sprawnego nadzoru nad tym rynkiem, wprowadzonych rozwiązań typu „market splitting” i „market coupling” oraz obowiązkowego obrotu energią elektryczną podmiotów pionowo skonsolidowanych poprzez giełdę. Rozwiązania rynkowe służące konkurencji zastosowane na rynku skandynawskim ograniczają nadmierne apetyty na wysokie zyski firm energetycznych, co było podstawowym powodem wycofania się z tego rynku firm amerykańskich.

Ceny energii elektrycznej na rynku skandynawskim

Rynek skandynawski to również najniższa cena energii w Europie – średnio o ok. 20% niższa niż cena energii elektrycznej w Polsce. Spowodowane jest to bardzo dużym udziałem elektrowni wodnych oraz istotnym udziałem elektrowni jądrowych (czyli najtańszych technologii) w podsektorze wytwórczym w Skandynawii. Ale trzeba także pamiętać, że w 2006 roku, w związku z czasowym niedoborem wody spowodowanym suchym rokiem, średnia cena energii na tym rynku wyniosła 48,59 Euro/MWh, a więc była o 74% wyższa niż w następnym, „normalnym” roku 2007. Średnie ceny energii elektrycznej na giełdzie Nord Pool Spot w ostatnich 9 latach wynosiły odpowiednio:

- rok 2000 - 12,75 Euro/MWh

- rok 2001 - 23,15 Euro/MWh
- rok 2002 - 26,91 Euro/MWh
- rok 2003 - 36,69 Euro/MWh
- rok 2004 - 28,92 Euro/MWh
- rok 2005 - 29,33 Euro/MWh
- rok 2006 - 48, 59 Euro/MWh
- rok 2007 – 27,93 Euro/MWh
- rok 2008 - 44,73 Euro/MWh

Wzrost średniej ceny energii w 2008 roku do poziomu 44,73 Euro/MWh spowodowany był przede wszystkim niepewnością co do wystarczających zapasów wody, wzrostem cen paliw oraz kosztów emisji CO₂.

Na wykresach poniżej przedstawiono porównanie średnich cen energii :

- dla 24 godzin każdej doby, oraz
- dla godzin szczytowych każdego dnia roboczego

ukształtowanych na Rynkach Dnia Następnego giełd: Nord Pool Spot AS (kolor czarny) oraz Towarowej Giełdy Energii S.A. (kolor czerwony) za okres od 1 stycznia 2008 roku do 10 grudnia 2009 roku.

Widoczny na obu wykresach w pierwszych dniach stycznia 2008 roku nagły skok cen energii na TGE (kolor czerwony) to wynik spekulacyjnych zachowań niektórych uczestników rynku energii w Polsce. Śledztwo wszczęte w tej sprawie przez Komisją Nadzoru Finansowego zostało po kilku miesiącach umorzone z powodu niewielkiej szkody (mały wolumen energii objęty działaniami spekulacyjnymi).

